

ДУАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою переконує у прямій залежності темпів розвитку та модернізації виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки кадрів. Сталий розвиток сучасного суспільства тісно пов'язаний із швидкими змінами національних систем освіти, зокрема, виникненням нових концептуальних підходів до організації, змісту та методів навчання у сфері професійної освіти.

У кожній країні ЄС склалася своя система професійного навчання та її державного регулювання. У Німеччині вона є особливою порівняно з системами інших країн. Адже високою конкурентоспроможністю підприємств на світовому ринку та відносно низьким молодіжним безробіттям національна економіка і суспільство Німеччини завдячують саме дуальній системі професійного навчання.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей дуальної системи навчання Німеччини та можливостей застосування її елементів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України.

Головною рисою дуальної системи Німеччини є тісний зв'язок між професійною освітою, роботодавцями, профспілками та урядом. Для кожного із учасників визначено коло обов'язків та функцій. Розглянемо їх.

1. Федеральний уряд відповідає за розроблення концепції підготовки за професіями в рамках дуальної системи, затвердження переліку професій, яких потребує професійна освіта на загальнодержавному рівні, гарантує

підготовку робітників з урахуванням основних принципів, узгоджених із галузями і Федеральними землями (Länder), та виключно відповідно до норм, затверджених Федеральним урядом. Головна функція держави – координація і забезпечення законодавчої бази. На федеральному рівні в Німеччині прийнято Закони «Про професійну освіту», «Реміснича підготовка», «Директива про придатність інструкторів», які регулюють взаємини учня з підприємством і освітньою установою. У Федеральному уряді Німеччини за вирішення спільних питань політики у сфері професійної освіти і навчання відповідає Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень (BMBWF).

2. Головну роль у галузі професійної освіти в рамках дуальної системи виконують підприємства, які здійснюють відбір учнів, укладають договір, що визначає: мету навчання, вид трудової діяльності після закінчення навчання, спосіб, зміст, початок та тривалість навчання, освітні заходи поза підприємством, тривалість робочого дня, тривалість випробувального терміну, розмір та терміни виплати зарплати, тривалість відпустки, умови, за яких договір може бути розірваним. Прийом учнів відбувається після екзамену й спеціального тестування, вивчення атестату, бесіди з психологом, перевірки на «соціальне співробітництво». Роботодавець визначає потребу в кваліфікованих робітниках та формує замовлення на їх підготовку.

3. Нагляд за виробничим навчанням, проведення іспиту та присвоєння робочої кваліфікації здійснюють торгово-промислові палати, які реєструють договори про виробниче навчання й зобов'язані встановлювати, чи забезпечене підприємство кадрами й умовами, які гарантують повноцінне навчання.

4. Профспілки беруть участь у регулюванні системи професійної освіти і навчання.

5. Професійно-технічні училища (професійні школи) виконують допоміжну функцію, на їх базі здійснюється теоретична підготовка. Мета навчання – забезпечити набуття широкої професійної компетентності

учнями, передати їм знання та вміння, необхідні для кваліфікованої професійної діяльності [3].

Професійну освіту за дуальною системою здобувають упродовж 2–3,5 років. Її характеризують такі показники:

- кількість учнів однієї вікової групи в Німеччині, які починають дуальне навчання, становить 55,7%, з них закінчують – 44,2% (1,4 млн учнів);
- кількість офіційно визнаних професій – 327;
- серед усіх зайнятих на виробництві 5,4% – учні;
- високий рівень зайнятості (серед випускників професійних коледжів шукають роботу тільки 5%, без професійної освіти – 20%);
- після завершення освіти за спеціальністю працюють – 43,8% учнів;
- середня оплата праці під час професійного навчання – 795 €/міс. [3].

У сучасній Німеччині 20,7% підприємств беруть участь у системі дуальної професійної освіти (в основному малі і середні підприємства – 438 тис. з 2,1 млн). Вони навчають щорічно більше 500 тис. нових учнів; приймають на роботу після завершення навчання 66% випускників; інвестують в середньому 18 000 € на навчання одного учня в рік (із цього 62% йде на оплату праці учнів); вкладають у професійну освіту 7,7 млрд. € (загальні чисті витрати; витрати брутто – 25,6 млрд. €). Водночас амортизуються завдяки трудовому внеску учнів під час професійного навчання на підприємствах 76% інвестицій.

Держава також бере участь у фінансуванні дуальної системи професійної освіти. Загальні витрати становлять 5,4 млрд € на рік, із них – 2,9 млрд. € йде на розвиток 1600 навчальних закладів та 2,5 млрд. € на управління, моніторинг і підтримку.

Дуальна система професійної освіти Німеччини має значні позитивні результати для всіх сторін-учасників.

Учні набувають професійну компетентність для трудової діяльності; отримують оплату праці в період професійного навчання; навчаються в реальних робочих умовах на виробництві (використовують машини,

установки, беруть участь у робочих процесах тощо); ідентифікують себе з підприємством і обраною спеціальністю; набувають кваліфікацію для подальших освітніх планів.

Роботодавці отримують компетентних фахівців, які відповідають вимогам підприємства (порівняно зі сторонніми кандидатами); підвищують продуктивність і якість послуг та продукції; досягають у середньостроковій перспективі більшої віддачі на вкладений капітал у результаті своїх освітніх зусиль; беруть участь у розробленні стандартів професійної освіти; заощаджують на витратах щодо підбору і перенавчання персоналу; вносять свій внесок в соціальну відповідальність бізнесу.

Держава здобуває політичні переваги завдяки позитивному впливу дуальної системи професійної освіти на економіку і суспільство; забезпечує потреби в спеціалістах за участю бізнесу (виробниче навчання); має надзвичайно здатну до модернізації систему професійної освіти; може ефективно управляти професійною освітою і забезпечувати її якість; підсилює формалізоване співробітництво з бізнесом завдяки регулюванню виробничого навчання; завчасно отримує сигнали про тенденції в економіці і на ринку праці.

Суспільство отримує міцну економіку і конкурентоспроможну продукцію; гармонізований попит і пропозицію робочої сили (роботодавці і працівники); соціальну та економічну інтеграцію молоді [3].

В Україні зроблено перші кроки з упровадження елементів дуальної системи підготовки кваліфікованих робітників. Зокрема, Закон України «Про освіту» визначає: дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору [1, ст. 9].

На переконання Голови Ради Федерації роботодавців України Дмитра Олійника, професійне навчання повинно здійснюватися за програмами

підготовки, які відповідають вимогам роботодавців, адже саме вони формують вимоги до кваліфікацій. Навчання у закладах освіти має здійснюватися за програмами, розробленими на основі професійних стандартів та спільно з роботодавцями, як для здобуття повної кваліфікації, так і за окремими короткими програмами для потреб конкретних підприємств. У такий спосіб роботодавці мають реальні важелі впливу на вирішення питання, як здійснювати професійну підготовку на рівні навчального закладу і регіону [6].

З метою створення умов для якісної підготовки конкурентоспроможних робітників, здатних задовольнити вимоги загальнодержавного та регіональних ринків праці, забезпечення гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу, оновлення змісту освіти МОН України наказом № 916 від 23.06.2017 р. затвердило впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів та перелік закладів (49) для упровадження упродовж 2017–2020 років [2]. Цим наказом передбачено створення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти необхідних умов для проведення професійно-практичної підготовки здобувачів в умовах виробництва з використанням елементів дуальної форми навчання спільно з об'єднаннями роботодавців, підприємствами, установами, організаціями-замовниками робітничих кадрів.

У рамках виставки «Сучасні заклади освіти – 2018» (15–17.03.2018 р.) у роботі науково-практичного семінару «Співпраця з роботодавцями щодо формування професійної компетентності та впровадження елементів дуальної системи» (16.03.2018 р.) закладами професійної (професійно-технічної) освіти різних регіонів України висвітлено перший досвід роботи у цьому напрямі.

У державному навчальному закладі «Запорізьке машинобудівне вище професійне училище» для навчання за професією «Токар» упроваджено такі елементи дуальної системи:

– укладено угоду між училищем та підприємством АТ «Мотор Січ»;

– надано учнівських робочих місць відповідно до програм виробничого навчання і практики – 45;

– роботодавцем забезпечено учнів спеціальним робочим одягом, взуттям та іншими індивідуальними засобами захисту (спецодяг, індивідуальні засоби захисту (окуляри));

– виплачено заробітну плату учням за випуск реальної продукції виробництва – понад 160 тис. грн.;

– роботодавцем взято участь у професійній орієнтації молоді на робітничі професії (профорієнтаційний проект «START PROFІ. Обирай. Вирішуй. Дій»; «Марафон робітничих професій»; спільна профорієнтаційна робота в школах міста та області) [5].

У м. Києві професійне навчання з елементами дуальної системи має такі результати:

– укладено 69 угод між 9 училищами та підприємствами (зокрема, щодо будівельних професій: ТОВ «Будівельно-фінансова компанія ПАРТНЕР ЛТД», ТОВ «Виробнича фірма «МБТС», СМУ № 5, ПАТ «Трест Київелектромонтаж», ТОВ «Елітспецбудгруп», ТОВ «Фінансовий будівельний холдінг», ТОВ «Північно-Український Будівельний Альянс», ТОВ «Металтехресурс»; з професії «кухар» - із КГХ ДП «Антонов», ТОВ «Сушия»; з професії «крavecь»: із ПАТ ШФ «Воронін», ТОВ «ВТК «Глобал Швейсервіс»);

– підприємства надали 296 учнівських робочих місць відповідно до програм виробничого навчання і практики;

– роботодавці забезпечили учнів спеціальним робочим одягом, взуттям та іншими індивідуальними засобами захисту на суму 53973 грн. (робочі костюми, комплекти будівельних рукавиць, захисних окулярів та монтажних касок);

– заробітна плата учнів за випуск продукції на виробництві становила близько 600 тис. грн.

– 32 підприємства подали заявки училищам на підготовку кадрів з елементами дуальної форми навчання з 01.09.2018 р. [5].

Упровадження елементів дуальної системи підготовки кваліфікованих робітників у Сумській обл. має такі результати:

– у роботі взяли участь 6 закладів професійної (професійно-технічної) освіти із навчання за 7 робітничими професіями (143 учні),

– укладено тристоронні договори з 20 підприємствами (зокрема, найкрупніші – ТОВ Науково-виробниче об'єднання «Червоний металіст», відокремлений підрозділ ремонтно-експлуатаційне вагонне депо Конотоп, філія «Південно-Західна залізниця» ПАТ «Укрзалізниця»).

Результати підготовки у I семестрі 2017–2018 навчального року засвідчують, що:

– підвищився рівень навчальних досягнень учнів;

– удосконалилися навчальні плани і програми (з урахуванням пропозицій роботодавців, передусім пов'язаних із виробництвом) для відповідності кваліфікації майбутніх фахівців професійним стандартам підприємства;

– відбувся подальший розвиток професійної компетентності майбутніх робітників безпосередньо на робочому місці (учень підготовлений до роботи на виробництві та вмотивований на виробничу діяльність);

– відбулося ознайомлення та засвоєння учнями норм корпоративної культури на практиці;

– уможливилось заощадження коштів підприємств на кадровому рекрутинзі (учні працевлаштовуються на підприємстві, на якому проходили навчання і практику);

– зменшилася кількість помилок кадрових служб підприємств (за час тривалої практики реально визначаються сильні і слабкі сторони учнів) [5].

Дуже цікавою та показовою є робота з упровадження елементів дуальної системи у закладах професійної освіти Донецької області.

Краматорське вище професійне училище уклало угоду з ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» з підготовки верстатників широкого профілю. У рамках цієї угоди підприємство надало 109 робочих місць; забезпечило доступ учнів до сучасної техніки, використання інноваційних технологій (сучасні надвеликі преси для обробки багатотонних розпечених заготовок; величезна нагрівальна піч; ливарний цех для виплавляння заготовок з металу для подальшого виготовлення з них деталей гігантських машин, корабельних двигунів на потужних токарних та фрезерних верстатах з комп'ютерним керуванням; прокатний стан для обробки великих плоских заготовок з металу); безоплатно передало училищу верстати на суму 343,2 тис. грн. (5 токарно-гвинторізних; 1 горизонтально-фрезерний; 3 вертикально-фрезерних; 1 плоскошліфувальний). Оплата праці учнів у 2017 р. становила 187,6 тис. грн., за 2 місяці 2018 р. – 35,5 тис. грн.

На думку фахівців навчально-методичного центру ПТО у Донецькій області, дуальна система може стати саме тим поштовхом, який необхідний українській професійній освіті для поліпшення якості навчання, її відповідності державним та світовим стандартам і запитам сучасного ринку праці. Основними показниками для цього є такі:

– використання потужної матеріальної бази підприємств України для проведення професійного навчання майбутніх робітників на сучасному обладнанні, відповідно до конкретних вимог чинних стандартів (за наявного недостатнього державного фінансування потреб на оновлення матеріально-технічної бази державних закладів професійної освіти, особливо це стосується гірничо-видобувної, металургійної, машинобудівної, транспортно-будівної, енергетичної та інших важких, високовартісних галузей промисловості України);

– зменшення терміну адаптації випускників до професії та підприємства після працевлаштування на основі отриманих на робочих місцях конкретних знань та навичок технологічного процесу виробництва;

– модернізація змісту освіти відповідно до вимог виробництва, технологій та процесів, модернізації обладнання, чого не має можливості здійснити жоден навчальний заклад України [5].

Результати проведення у 2017 р. професійної підготовки учнів з упровадження елементів дуальної системи, відповідно до Наказу МОН України [2] засвідчують необхідність удосконалення:

– навчально-методичної підготовки наставників, які здійснюють навчання учнів на підприємствах;

– видів робіт, які виконують учні на підприємствах, змісту робочих навчальних програм;

– професійної підготовки учнів з інтегрованих професій;

– навчання учнів робітничих професій з паралельним отриманням повної загальної середньої освіти;

– знань методики, Положення про організацію навчально-виробничого процесу працівниками підприємств, які залучаються до професійної підготовки учнів;

– методичних рекомендацій з формування професійної компетентності на основі досвіду навчання за дуальною системою,

– участі роботодавців у соціальному (економічному) партнерстві із закладами освіти з запровадження елементів дуальної системи, фінансування всіх витрат професійної підготовки.

Усі заклади–учасники експерименту з упровадження елементів дуальної системи наголошують на необхідності вдосконалення законодавчої бази, зокрема, потребують доопрацювання: закон про професійну (професійно-технічну) освіту; «Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах»; Постанова Кабінету Міністрів № 992 від 07.06.1999 р. «Про затвердження Порядку надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та

виробничої практики»; Положення про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.

Потребують удосконалення: договір про дуальну форму навчання між підприємством та училищем; тристоронній договір між підприємством, учнем і училищем.

Україні необхідним є розроблення нормативних документів (на державному рівні) щодо мотивації роботодавців до співпраці із закладами професійної (професійно-технічної) освіти.

Наголосимо, що позитивні результати роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти очевидні, маємо впевненість у тому, що і проблеми поступово буде розв'язано. Сьогодні вже більше 200 закладів мають намір (подали заявки) починати 2018–19 навчальний рік з використанням елементів дуальної системи навчання у професійній підготовці робітників з понад 300 професій.

Отже, перший досвід упровадження елементів дуальної системи у професійну підготовку робітничих кадрів України засвідчує значний позитивний вплив її на формування професійної компетентності майбутніх робітників. Ця система уможливорює постійне оновлення змісту професійної освіти, удосконалення навчальних програм та планів, орієнтована на ринок праці, надає змогу педагогічним працівникам удосконалювати професіоналізм.

Література

1. Закон «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Наказ МОН України № 916 від 23.06.2017 р. «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників». [Електронний ресурс]: режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/proftech/56443/>.

3. Отчет данных в области профессионального образования BIBB (2015). Федеральное статистическое управление. Kiew, Juli 2015. [Електронний ресурс]: режим доступу: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2016.06.14-15_NORDMETALL/BildungD_2016.pdf. Kiew, Juli 2015.
4. Federal Institute for Vocational Education and Training (BIBB). [Електронний ресурс]: режим доступу: <https://www.bibb.de/en/461.php>.
5. «Про звітування щодо впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників у 2017 р.». Лист ДПО МОН України від 12.02.2018 № 3-148.
6. Реформування професійної освіти - передусім пріоритет роботодавців. Дмитро Олійник. [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://fru.ua/ua/events/fru-events/dmytro-oliinyk-reformuvannia-profesiinoi-osvity-peredusim-priorytet-robotodavtsiv>.

Тетяна Пятничук

ДУАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено особливості дуальної системи професійного навчання Німеччини, зокрема обов'язки закладів професійної освіти, роботодавців, профспілок, уряду, переваги від її впровадження для усіх сторін-учасників. Розглянуто напрями та можливості застосування елементів дуальної системи у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України. Проаналізовано перший досвід упровадження елементів дуальної системи освіти у різних регіонах України у 2017 році.

Ключові слова: дуальна система професійного навчання, професійна компетентність, професійна кваліфікація.

Татьяна Пятничук

ДУАЛЬНАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ: ДОСТОИНСТВА И ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье отражены особенности дуальной системы профессионального обучения Германии, в том числе обязанности заведений профессионального образования, работодателей, профсоюзов, правительства, преимущества от ее внедрения для всех сторон-участников. Рассмотрены направления и возможности применения элементов дуальной системы в заведениях профессионального (профессионально-технического) образования Украины. Проанализирован первый опыт внедрения элементов дуальной системы образования в различных регионах Украины в 2017 году.

Ключевые слова: дуальная система профессионального образования, профессиональная компетентность, профессиональная квалификация.

Tetyana Pyatnichuk

DUAL TRAINING SYSTEM: GERMAN EXPERIENCE AND PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The article reflects the features of the dual system of vocational training in Germany, the responsibilities of institutions of vocational education, employers, trade unions, government, the benefits of its implementation for all parties involved. Directions and possibilities of application of elements of the dual system in the institutions of professional (vocational and technical) education of Ukraine are considered. The first experience of introducing elements of the dual education system in different regions of Ukraine in 2017 has been analyzed.

Keywords: dual system of professional education, professional competence, professional qualification.